

הרב יצחק שילת

ישיבת ה'הסדר' – ערכים ומגמות חינוכיות

בנאים – אלו תלמידי חכמים

דמותו של תלמיד חכם¹ מאופיינת על-ידי חז"ל כדמות של אישיות בונה. המקור המפורסם לכך, השגור על פינו מסידור התפילה, הוא בסיום מסכת ברכות:

"אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר: 'וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך' – אל תקרי בניך אלא בוניך".

לכאורה לא מובן מה ראה ר' חנינא להוסיף לדבריו את הסיפא: "אל תקרי בניך" וכו', מזה היתה מימרתו חסירה בלעדיה? אך כבר לימדונו רבותינו: "דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר"². את השלמת מימרתו של ר' אלעזר בשם ר' חנינא אנו מוצאים ברברי ר' יוחנן, שהיה רבו של ר' אלעזר ותלמיד-חבר לר' חנינא. המשנה במסכת מקוואות, המדברת על בגדיהם של 'בנאי', המקפידים על נקיון מלבושיהם, לעומת בגדו של 'בור' שאינו מקפיד – מתפרשת על ידי ר' יוחנן כך:

"מאי בנאי? אלו תלמידי חכמים, שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן"³.

נמצא 'בנאי' כינוי קבוע לתלמיד חכם, ונמצאו דברי ר' יוחנן הם הם המשוקעים בעומק מימרתו של ר' אלעזר בשם ר' חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם – משום שתלמידי חכמים בנאים הם, דמויות קונסטרוקטיביות, העסוקות תמיד בבניית החברה, בהשלמתה ובשלומה.

הבניינות, הקונסטרוקטיביות, כמאפיינת יסודית של העשייה הדתית, מופיעה בבליטה גם בחלק הנסתר של התורה. שם מתוארת העבודה הדתית כולה כעבודת תיקון העולם, הקמתו משבריו ומהריסותיו, הוצאתו ממצב של תוהו – חומרי גלם מפוזרים בערבוביה – למצב של תיקון, בניין ושכלול.

1. הצורה העתיקה היא 'תלמיד חכמים', וכך גרס הרמב"ם בנוסח המשנה (סוכה ב, א תורה) אך המטבע 'תלמיד חכם' – כיון דדש דש, ואף נדרש לשבח: 'תלמיד חכם' הוא מי שגם בהיותו חכם הוא עדיין תלמיד.

2. ירושלמי ראש השנה פ"ג ה"ה.

3. שבת קיד ע"א.

בדורות האחרונים, מעת ראשית שיבת ישראל לארצו, מקבלת תורת הבנייניות משמעות מיוחדת. "לחיים של יצירה אני קורא אתכם" – מהדהדות באזנינו מידברותיו של מרן הראי"ה זצ"ל בהרצאתו לפני תלמידי חכמים שבארץ ישראל. הם, העסוקים בבניינו של עולם כל ימיהם, נקראים לעמוד בראש מחנה הבונים את עם ישראל בארצו. אכן, הבניין החמרי, המדיני, הבטחוני והכלכלי – חשוב הוא ועצום. אך בשביל לתת לו מעמד איתן, יציב וקיים – יש לבנות בתוכו את הרוח. "לעדן ולקדש את יסודי התחייה החילוניים, עד שיהיו ראויים לשאת עליהם את סבל תפקידם – זאת היא מגמה מוכרחת", כך חזה הרב זצ"ל בהרצאתו. כיום נוכחים אנו לרעת עד כמה הדברים רציניים ונוקבים. עד כמה גדול הצורך להפיח את נשמת החיים, את תוכן הקודש, את המגמה המוסרית, בגוף החיים הלאומיים.

ישיבות היהסדר, והציבור הקשור אליהן, עומדים בתווך, בין שני מחנות. המחנה האחד מנוכר – במידה קטנה או גדולה – לנשמת חייו של העם, לתורתו ולמורשתו. המחנה האחר מנוכר – כנ"ל – לגוף חיי העם, למפעלו ולמדינתו. מי ירפא לעמנו? מי יורה את הדרך? מי יקרב, ובסופו של דבר יאחד, את חלקי העם? רק תלמידי חכמים גדולים, גדולי תורה וגדולי דעה, שלמים בתורתם ובמעשיהם, חודרים לעומק יסודי האמונה, ומתוכם שואבים את נאמנותם לבניין האומה בחומר וברוח – רק הם יוכלו להרים את משא העם, רק הם יוכלו לקדש את השם ברבים.

להצמיח מתוכנו גדולי תורה כאלה – זהו ראש הפסגה של האתגרים העומדים בפני ישיבות היהסדר.

אמנם, אין אנו עסוקים כחיפוש מתכונים להצמחת גדולי תורה. גדולים אינם צומחים לפי מתכון. אולם עם זאת ברור, שגדלות תורתית אמיתית זקוקה לפחות לשלושה "קרקדי צמיחה" ערכיים, שאליהם אנו מנסים לחנך את תלמידינו. ואלו הם:

א. שקידת התורה. אין התעלות בתורה, וכל שכן שאין גדלות בתורה, בלי התמדה גדולה. סדר היום הישיבתי בנוי בעיקר על מוטיבציה עצמית. אין הרבה שיעורים ביום אחד, ואת רוב הזמן נקרא התלמיד לנצל בעזרת "הדלק" הפנימי שלו. גם אם בהתחלה העבודה קשה – במשך הזמן באים הסיפוק, השמחה וחדוות היצירה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שאוהב תלמיד חכם את התורה, ונהרות לא ישטפוה, רשפיה רשפי אש, שלהבתיה.

ב. אהבת האמת. שאיפתנו בלימוד היא להגיע לבירור האמת התורתית, כפי מידת יכלתנו. בעומק העיון, ברוח הבקיאות, בבירור ישר של השיטות והדעות, בהרחבת המקורות ובדקדוק הגירסאות, ברוח חופשית, משוחררת מדיעות קדומות, ובענווה רבה אל מול גדולת הדורות – באלה ובכאלה תצמח לנו גדלות של תורה.

ג. קדושת התורה. התורה איננה מקצוע לימודי גרידא, והעיסוק בה אינו עיסוק "אקדמי". התורה נלמדת על מנת להפנים את קדושתה ואת ערכיה. "תכלית חכמה – תשובה ומעשים טובים"⁴. הישיבה מהווה בית יוצר לאישיותם של תלמידיה. וכך רשם

4. ברכות יז ע"א.

מו"ר ר' דוד כהן, "הנוזר" זצ"ל, בסיום תכנית הלימודים המפורטת שערך לישיבה המרכזית: "אבל לא שיעורי הלימודים לחוד, אלא עבודת החינוך האישי עיקר, כלבני הנביאים, תיקון המידות והעלאת החיים, לתחיית רוח הנבואה".⁵

אחד האמצעים החשובים ביותר שהישיבה מעניקה לתלמידיה בתחום זה, הוא לימוד האמונה והמוסר. בישיבות הליטאיות הונהג מימי ר' ישראל מסלנט לימוד מוסר בכל יום, כחצי שעה לפני תפילת ערבית. לצערנו, הולכת תקנה זו ומתרופפת בעולם הישיבות. רשמית היא לא בוטלה, אך למעשה רבים אינם מקיימים אותה, או שעושים אותה קבע, כמי שכפאם המשגיח. אנו קיבלנו מרבתינו שלא די בלימוד מוסר, צריך ללמוד אמונה, בכל גובהה ועומקה, ומוסר בכלל. צריך לצאת למרחב, אל אור הקודש האלהי הכללי. צריך להזדהות עם מה שלומדים, למצוא את מאווייה הטהורים של הנפש. צריך לדבוק באידיאלים של בניין האומה ותיקון העולם. תפישה נכונה של הקדושה יודעת לתת את תשומת הלב הראויה לליקויים הפרטיים ומאמץ לתיקונם, אך הבסיס הרוחני האיתן נקנה דווקא דרך המושגים האמוניים הכלליים ביותר. הבו גדל לא-להיננו!

יתר על כן: ערכו המיוחד, הגורלי, של לימוד האמונה בדורותינו, דורות של תמורות אדירות, מבוכות ותהיות – שנתבאר על ידי מרן הראי"ה זצ"ל בכתביו – הולך ונתבע, הולך ומתבקש. תנועת התשובה לא היתה קמה, ואין לה סיכוי להתפתח ולגדול, בלי תנועת הסברה של האמונה. וככל שהסברה תהיה גדולה יותר, עמוקה יותר ואמיתית יותר – כן היא תקרב אותנו אל הישועה. "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה – ותקבלון אולפן חדת בחרווא. מבחירי צדיקיא".

כל בניין לימודי ה'

נשוב אל מימרתו של ר' אלעזר בר' חנינא. לכאורה – תלמידי חכמים הם קבוצה נבחרת, אליטה רוחנית. אך לא כן משמיענו הכתוב שדרש ר' חנינא: "וכל בניין לימודי ה' ורב שלום בניין". כל בניה של כנסת ישראל צריכים להיות לימודי ה'.

והנה, דווקא בעולם המודרני – הרעיון אינו צריך להישמע מזור. יודעים אנו על חוק חינוך חובה, המקובל במדינות העולם, אשר אורך תחולתו הוא פונקציה של קידמתה ורווחתה של המדינה. ככל שמדינה מתקדמת יותר – כן היא מסוגלת להעניק לבניה, ולדרוש מהם, השכלה גבוהה יותר כדרישה בסיסית לחיים נאורים, חיים של יצירה ושל שותפות חברתית. אם נבין את מימרתו של ר' חנינא כשאיפה לחוק חינוך תורני לכל, כשאיפה לכך שכל בנינו יהיו תלמידי חכמים כמשמעו – כלומר: יושבים כך וכך שנים לפני חכמים ומקבלים תורה מפיהם – הרי לנו תשובה לתמיהתנו: כשם שמקובל בעולם שפרופסורים ישנם רק מעטים, אך סטודנטים ישנם רבים, וכל מדינה מתברכת במספר כניה הזוכים להשכלה גבוהה – כן, להבדיל, תלמידי חכמים' במובן "המקצועי", דהיינו גדולי תורה ומרביצי תורה בישראל, הם – מטבע המציאות האנושית – מיעוט בעם, אך כל בניו יכולים להיות לימודי ה', כולם יכולים לקבל השכלת-יסוד תורנית, אשר משכה ורמתה תלויים ברמת ההתפתחות הרוחנית הלאומית.

5. צויר אחיו, כרך א, עמ' רעה.

במדרש ויקרא רבה⁶ מתארים לנו חז"ל "נוהג שבעולם" בימיהם:

"בנוהג שבעולם, אלף בני אדם נכנסים למקרא – יוצאים מהם מאה. מאה למשנה – יוצאים מהם עשרה. עשרה לתלמוד – יוצא מהן אחד (פני) מתנות כהונה: להוראה). הרא הוא דכתיב: אדם אחד מאלף מצאתי".

אם כניסה למקרא היא חינוך יסודי, כניסה למשנה חינוך תיכוני, וכניסה לגמרא חינוך גבוה⁷ – הרי שמתואר כאן מצב לגמרי לא מזהיר, שבו רק עשירית מן המתחילים שלב חינוכי אחד זוכה לעבור לשלב הבא. האידיאל של "וכל בנייך לימודי ה'" טובע חתירה לעלייה מתמדת, הן באחוז הזוכים לכל שלב משלבי החינוך, והן ברמתו של החינוך בכל שלב ושלב. דורו של חזקיהו המלך – שביקש הקב"ה לעשותו משיח – צוין בכך ש"בדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ"⁸. וכל כך למה? משום ש"מגבת ועד אנטיפרס לא מצאו תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה". מערכת חינוך מעולה היא שהצמיחה את הדור שלא נמצאו בו עמי הארץ.

אמנם, בין מי שאינו עם הארץ, מי שהוא בגדר בן תורה, לבין תלמיד חכם שתורתו אומנותו – ישנו הפרש טבעי. גם אם נאמר שהיחס של אחד לעשרה בין הנכנסים לגמרא ליוצאים להוראה אינו דוגמא לדורות דווקא, ואף הוא צילום של מצב היסטורי נתון – מכל מקום ברור שישנה התפלגות טבעית בין בני אדם לגבי עיסוקם העיקרי בחיים: הרוב עוסק בדרך ארץ, וקובע עיתים לתורה, והמיעוט עוסק בתורה כעיסוק מרכזי, ומורה אותה לרבים. את דברי רבנו תם בתוס' ישנים במסכת יומא⁹, "דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ מדקתני יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר" – אפשר להבין הן במישור האישי והן במישור הציבורי: במישור האישי מדובר כאן על רוב בני אדם, שלגביהם העיסוק בדרך ארץ הוא עיקר מבחינה כמותית, ותלמוד תורה טפל לו, ובמישור הציבורי מדובר על היחס שבין מספר העוסקים בעיקר בדרך ארץ, שהם הרוב, לבין מספר העוסקים בעיקר בתורה¹⁰, שהם המעט.

חזק ונתחזק בעד עמנו

וכאן נפתחת בפני מוסדות החינוך התורני רילמה חינוכית: יש המעדיפים להטיף לכך שכל תלמיד הנכנס לבין כותלי הישיבה חייב להיות "גדול". ואף אם ממאה נכנסים יצאו רק עשרה "גדולים" – על הכל לדעת שהישיבה הוקמה למענם ובשבילם. משל למה הדבר דומה? לבית ספר לטייס. בית הספר לטייס הוקם בשביל להוציא טייסים, ואם נכנסים בשערי מאה ויוצאים עשרה – הרי בשביל העשרה הללו הוקם בית הספר.

6. ב, א.

7. עי' אבות ה, כא, וחלוקת הגילים המדויקת אינה עקרונית לעניננו.

8. סנהדרין צד ע"ב.

9. פה ע"כ ד"ה תשובה.

10. לשיטת הרמב"ם בפירושו לאבות ובהל' תלמוד תורה, אף תלמידי חכמים צריכים לעסוק מעט במלאכה, דרך "תורתם קבע ומלאכתם עראי", כדוגמא שמביא (הל' ת"ת א, יב) במי שעוסק באומנותו ג' שעות ובתורה ט'.

השאר הם, פשוט, נושאים. כמובן: בשביל להוציא עשרה טייסים יש צורך אמיתי להכניס מאה, כך שאין כאן בזבוז משאבים ויגיעה לריק, ומכל מקום אותם העשרה הם התכלית. לעמדה זו יש השלכות חינוכיות מעשיות, שאחת הבולטות שבהן היא התעלמות גמורה מצד המחנכים מבעיית התעסוקה העתידית של אותם תלמידים שלא יהיו תלמידי חכמים "מקצועיים". יתר על כן: בגלל בלעדיות המגמה לגדל תלמידי חכמים שתורתם אומנותם – 'נסחפים' למגמה זו, שלא בטובתם, ומתוך חוסר לגיטימציה מוסרית לאלטרנטיבה; גם תלמידים שאינם מתאימים לה; והנוק האישי והציבורי הצפוי – רב. תוצאה ישירה נוספת ממדיניות זו היא הנטייה של "הנושאים" למצוא פרנסות פחות יצרניות, פחות מקצועיות ומתוחכמות, ופחות תורמות לכלל ישראל, משהיו יכולים אנשים ברמתם למצוא עם הכוונה מתאימה.

עמדתנו העקרונית היא ששייבה איננה רק בית ספר לרבנים. שייבה היא בית יוצר לבני תורה, גם לאלה אשר יגדלו להיות רבנים וגדולי תורה, וגם לאלה שיפנו לכל שטחי החיים הנחוצים לאומה: אלו כאלו – כך אנו שואפים – יחיו חיים של תורה, יהיו ממולאים באהבתה, בערכיה ובקדושתה, ויעסקו בבנינו של עולם כל ימיהם.

"תנו רבנן: ארבעה צריכין חיזוק, ואלו הן: תורה ומעשים טובים, תפילה דרך ארץ, תורה ומעשים טובים מניין? שנאמר: רץ חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה – חזק בתורה ואמץ במעשים טובים. תפילה מניין? שנאמר: קוה אל ה' חזק ואמץ לבך וקוה אל ה'. דרך ארץ מניין? שנאמר: חזק ונתחזק בעד עמנו וגו'¹¹."

ופירשי: "ארבעה צריכין חיזוק – שיתחזק אדם בהן תמיד בכל כוחו. דרך ארץ – אם אומן הוא לאומנותו, אם סוחר הוא לסחורתו, אם איש מלחמה הוא למלחמתו."

לכאורה לא מובן מדוע צריך אדם להתחזק בכל כוחו באומנות ובסחורה. תורה, מעשים טובים ותפילה – ערכים הם, וערכים לעולם צריכים חיזוק. אך עסקי דרך ארץ – צרכים הם, ולא ערכים, ומה ראו חז"ל להדריכנו להתחזק בהם בכל כוחנו? התשובה, כך נראה, מצויה בפסוק שהברייתא מביאה כמקור לדבריה. בני עמון נלחמו בישראל, וכאשר היתה המלחמה אל יואב פנים ואחור – התעשת יואב ואמר לאבישי אחיו: "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד עריי אֱלֹהֵינו". ההתחזקות במלחמה היא דוגמה לעשייה שאינה יכולה להיות אנוכית ופרטית. חיל היושב בטנק ומדמה בליבו "לדאוג לעצמו" – לא להרים את הראש, לא להסתכן ולא להתאמץ – עלול למצוא את הטנק שלו פגוע, ואת המערכה כולה אבודה. הניצחון בקרב תלוי בכלום, במאמץ של היחידים למען הכלל. זהו העיקרון של הפיכת העיסוק בדרך ארץ מצורך לערך: חזק ונתחזק בעד

11. ברכות לב ע"ב.

עמנו. כמימרתו הנפלאה של ר' ישראל מסלנט: "לדאוג לגשמיות של אחרים – זוהי רוחניות בשבילך".

העיסוק בדרך ארץ, בביטחון, בחקלאות, בתעשייה ובמסחר, בעד עמנו ובעד ערי אלהינו – ערך הוא, והוא צריך חיזוק.

כתב הרמב"ם ז"ל ב'מורה'¹²:

"האבות ומשה רבנו התבאר בהם מן ההתאחדות בה' – רצוני לומר: השגתו ואהבתו – מה שהעיד עליו הכתוב... והיו עם זה מתעסקים בהנהגת בני אדם והרבות ממון ומשתדלים במקנה... והשגחתו עליהם מתמדת ואפילו בעת התעסקם להרבות הממון, ר"ל בעת המרעה ועבודת האדמה והנהגת הבית... כי תכלית כוונתם כל ימי חייהם להמציא אומה שתדע ה' ותעבדהו... ומפני זה זכו לזאת המדרגה, כי העסקים ההם היו עבודה גדולה גמורה".

בשביל להמציא אומה – יש צורך גם בעיסוקים גשמיים. כלכליים, מדיניים ובטחוניים, שכן אומה בנויה על רוב העוסק בקביעות בחומר, ומיעוט העוסק בקביעות ברוח, ואבות האומה שרצו להמציאה – להביאה לכלל מציאות – היו צריכים ליצור את התשתית לחיי החומר כלחיי הרוח. [ומתוך שעשו את מעשיהם אלו בכוונה עליונה, כעבודה גדולה וגמורה – זכו למה שלא זוכה לו בשר ודם סתם, היינו שגם בעת התעסקם בחומר – שכלם היה דבוק ללא הפסקה בהשגות הרוחניות, ע"ש].

משתדלים אנו לעסוק בבניין האומה, וחובה עלינו להכיר את צרכיה. האומה צריכה לתלמידי חכמים גדולים גיבורי כח, למורי תורה ולמחנכים בכל הרמות, והאומה צריכה גם לאנשי כשרון המעשה בכל התחומים, במדע, בביטחון, בתעשייה, בחקלאות, במנהל הציבורי וכו'.

ישיבות ה'הסדר' אינן עוסקות במתן הכשרה מקצועית במקצועות החול, אלא אך ורק בלימוד התורה. וכך יפה להן. יש להפריד בין תקופת הלימודים בישיבה, שהיא תקופת ההתפתחות הרוחנית-התורנית. החשובה ביותר בחיים, הזקוקה לריכוז הכוחות, ליישוב הדעת, ולמאמץ אינטנסיבי של קנין תורה – לבין תקופת העיסוק בדרך ארץ וההכשרה לה – לאלה הפונים למקצועות החול השונים – שבה אפשר רק לקבוע עיתים לתורה, בצורה פחות או יותר יעילה.

אולם, גם אם במתן הכשרה מקצועית של חול אין הישיבה עוסקת, ואינה צריכה לעסוק – הכוונה חינוכית וערכית לבחירת העיסוק העתידי היא בהחלט מתפקדין של חינוך תורני שלם. עלינו להיודע ולהודיע, כי עמנו, שעדיין אינו עומד על רגליו מבחינה כלכלית, ונזקק לחסד לאומים כדי "לגמור את השנה" התקציבית, שעומד במערכה בטחונית מתמדת, וקיומו הפיסי עדיין תלוי לו מנגד – זקוק יותר למדענים, טכנאים, מפתחי ייצור תעשייתי וחקלאי, אנשי צבא מעולים ואנשי מנהל יעילים – ופחות לספקי

12. ח"ג פרק נא.

שירותים לא-חיוניים, לעורכי דין ולעיתונאים¹³. עלינו להקנות לתלמידינו קריטריונים ערכיים לבחירת עיסוקם בחיים. במקום לחפש איפה אפשר "לעשות כסף" יותר בקלות, נחפש איפה אפשר לתרום יותר לעם ישראל מכשרונותינו ומכוחותינו. ניתן עדיפות למקצועות יצרניים, למקומות שבהם זקוקים לנו, למגזר הציבורי על פני הפרטי וכו'. אם מבינים את ערכו של חזוק ההתיישבות בכל חלקי ארץ ישראל, הלוא נבין את ערך חיוך המערכות הכלכליות והבטחוניות שתפקידן להבטיח את קיומו של העם על אדמתו?

☆

בהליכה בדרך החינוכית המתוארת לעיל יש משום ויתור מדעת על היתרון הפסיכולוגי שבהצבת אתגר יחיד בפני התלמידים, לאמור: עליכם להיות גדולי תורה, וכל השאר הוא הבל. דרכנו יותר "מסוכנת", אך כוחה – באמיתה ובצדקה.

"מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה: אני ברייה וחברי ברייה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני אינו מתגדר במלאכתי, ושמה תאמר: אני מרבה והוא ממעיט – שנינו: אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון ליבו לשמים"¹⁴.

ופירש רבנו האי גאון שם: "כן פירוש דברי חכמים הללו שהיו יסודי עולם, שאין מחזיקין טובה לעצמם בהחזיקם בתורה, ואומרים: מבעלי אומניות אנו. אני ברייה, וזה האומן ברייה, אני מלאכתי בעיר, להורות וללמד, והוא מלאכתי בשדה, לחרוש ולזרע"¹⁵.

וכן בחידושי מהרש"א שם, מעמיד את המאמר מול "ולא שמת חלקי מיושבי קרנות", ומפרש: "דהכא איירי בלומד בכל יום מעט כפי יכולתו ואחר כך הולך למלאכתו בשדה, ולזה אמר שמה תאמר אני מרבה והוא ממעיט ולא יהיה לו שכר כמותי, הא שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיתכוון וכו', וזה נמי היה מתכוון באותו מועט".

הרי שרבנן דיבנה לא חששו שמה שמא בהביעם את יחסם החיובי לעוסקים בדרך ארץ – יגרמו למיעוט תורה. אדרבה, אותם "יסודי עולם" ידעו, שהשקפתם המוסרית הזאת, התחברותם זאת עם כלל ישראל – אני ברייה וחברי ברייה – יפה להם ולתלמידיהם, והיא היא שתביא בסופו של דבר את האידיאל של "כל ישראל חברים", תרתי משמע¹⁶.

13. אמנם, יש צורך בכניסתם של בני תורה לעולם התקשורת, אך לא מתוך כניעה והסתגלות לנורמות המקובלות כיום, אלא מתוך מטרה ברורה לחולל מהפכה ושינוי ערכי בתחום זה. אחד מעיוותי העיתונות כיום הוא עצם נפחה המוגזם – "ברוב דברים לא יחדל פשע". מערימות הנייר, התמונות הצבעוניות, ה"מוספים" והמגאזינים, שגורר איתו כיום אדם בדרכו הביתה מן הרחוב – נודף ריח רע של רכילות לשמה, גירי יצרים ממוסחר, ותוסר-אתריות חברתית ולאומית. רק מי שמסוגל לפעול בכישרון ובנחישות כנגד מגמות אלו, ולהציע להן תחליף קונסטרוקטיבי – יאוי לו ללכת בדרך זו.

14. ברכות יז ע"א.

15. אוצר הגאונים, חלק הפירושים, סה. זה שלא כרש"י, המפרש בדרך של ביקורת על עמי הארץ, אמנם תרי גונו עם שבשדות יש, כדלקמן, וראה הוכחות לפירוש רב האי גאון בקונטרס "ביאורין דאשא למס' ברכות (שם). והגאונים דביהם דברי קבלה.

16. ע"י חגיגה כו ע"א.

אנו מאמינים ומתפללים שהאמת תורה דרכה לכל חניך וחניך. אלה השייכים להתמחות תורנית ולגדלות של תורה – ימשיכו בלימודיהם שנים רבות, מתוך הכרה פנימית, יעלו מעלה מעלה, וינתן כתר תורה בראשם. ואלה שיפנו לדרך ארץ – אחת שיתמלאו בתורה לפי מידתם – ילכו לדרכם בלב נכון, בלא רגשות ניתוק ותסכול, אלא מתוך הדרכתה של תורה והארתה את אורחות חייהם.

הוא ערינו העצני

ישיבת ה'הסדר' אינה עוסקת, כאמור, במתן הכשרה של חול לתלמידיה. אמנם, השירות בצה"ל, ההכשרה למלחמה כי תפרוץ ח"ו – אינם בכלל הוזה. הכשרה למלחמה איננה "לוקטוס", אלא מצוה וחיוב הלכתי, והרצון לגדול בתורה אינו פוטר ממצוות שהן חובה אישית, גם אם קיומן גוזל זמן.

"במלחמות מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"¹⁷ – וכל שכן תלמידי חכמים¹⁸. "ואיזוהי מלחמת מצוה – זו מלחמת שבעת עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם"¹⁹.

בביסוס ההלכתי של חובת הגיוס לשורות צה"ל, ובדחיית טענות שונות שנשמעו נגדו – כבר עסקו גדולים וטובים, ולא נאריך בהם כאן²⁰. חשוב רק שנזכור כי זוהי העמדה ההלכתית הפשוטה, וכל עמדה אחרת היא שחייבת בהסברים ובהתנצלויות²¹.

אין זאת אומרת שההסדר הקיים בין ישיבות ה'הסדר' לבין צה"ל הוא הבלעה או המוצלח ביותר²². אולם העיקרון שלפיו לקיום מצוה זו של ההתגייסות לצה"ל יש מחיר שצריך לשלמו – ושמשום היותו מעשה מצוה חזקה עליו שהוא כשלעצמו לא יפגע בכוחו הרוחני של העושה אלא אף יחזקו – הוא עיקרון שאנו מאמינים בו באמונה שלימה.

17. סוטה מד ע"ב.

18. ערוך ערך אנגריא, עי' קרן אורה' לסוטה שם.

19. רמב"ם הל' מלכים ה, א.

20. ר' מה שנכתב בנידון בעלון שבות' גלינות 101-100.

21. ראה, למשל, שתי עמדות כאלה במאמריהם של הרבנים ז. מלמד וא. שרמן, ב'תחומין' ז', על המאמר הראשון יש להעיר, כי גם אם כלל דבריו טובים ונכוחים, מכל מקום ההנחה הקריטית ש"אפשר לקיים תפקיד הצבא ללא גיוס מלא של כל ישראל" – לא הוכחה כלל. במצבה של מדינתנו אין לדעת אם, ומתי, יהיה ח"ו צורך בגיוס מלא של כל ישראל, וכמה חיי אדם ייחסכו על ידי מציאותה וזמינותה של עוד חטיבה קרבית אחת.

על המאמר השני יש להעיר, מלבד ההערה הקודמת, שלעזוב את פסקיהם הברורים של ה"ח והט"ז (לשון ה"ח: "ופשוט הוא", ולשון הט"ז על דברי הדר"שה: "וזה דאי אינו"), ולמיהדר אפירכי ושינויי – לענין לא זו הדרך לפסק הלכה, אלא לפלפול בעלמא.

22. למשל: עם כל תרומתן החשובה לצה"ל ברמת הלוחם והמפקד הזוטר – ישיבות ה'הסדר' אינן תורמות כמעט דבר ברמת הפיקוד הבכיר, ובכלל במערך הקבע של צה"ל. ולא כגלל חוסר כשרונות ויכולת. הסיבה היא פשוט שהפסקה של שנתיים בין פרק השירות השני לבין השחרור – אינה מאפשרת השתלבות של בוגרי ההסדר בצבא הקבע. אני מציע לרדות את קורס הקצינים – למיתעדים לו – לסוף מסלול ההסדר, כך שתקופת ההדרכה שאחריו תהיה במסגרת צבא הקבע, והמתאימים לכך יוכלו להמשיך בה כדרך חיים.

לעומת זאת, לעניות דעתי ניתן לקצר את פרק השירות השני של כלל חיילי ה'הסדר', ולנצל אותו לא ל'תעסוקה' (לפעמים: לחוסר תעסוקה...), אלא רק לאימון מתקדם אינטנסיבי.

זו ואין צריך לומר זו: בשבילנו ערכו של צה"ל ושל השירות בו איננו ענין של אופנה: כשיש מלחמה "מוצלחת" – עולה יוקרתו של הצבא, וכשיש ימים אפורים, או, חלילה, כישלון – יורדת יוקרתו, ומזולזל ערך השירות בו. מנטאליות כזו לזרא היא לנו. אנו משתדלים להחדיר בחניכינו את ההכרה שערכו של צבא ההגנה לישראל נובע מעצם קדושת החיים של עם ישראל, ומן החובה הקדושה להגן עליהם, ואלה הם מושגים בלתי משתנים, ובלתי ניתנים לערעור.

☆

השם "ישיבת הסדר" הוא מונח טכני, סתמי מדי, מכדי לבטא את התוכן המופלא של ישיבה, מקום קביעות שקידת התורה, אשר ביום פקודה בניה מצטרפים לשורות הלוחמים במערכות ישראל. זוהי חזרה לטיפוס הישיבה מימות יהושע בן נון, דוד המלך, מתתיהו החשמונאי ור' עקיבא. "הוא עדינו העצמי – כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ"²³.

האם ראויים אנו לחרות את שמותיהם של גדולי האומה האלו על דגלנו? האם חדורים אנו בתודעת שליחות רוחנית לאומית, כשם שהיו הם חדורים בדורותיהם? אפשר לתפוס את ההסדר כ"פתרון", כפשרה בין אינטרסים מנוגדים (לשם 'הסדר' יש קונוטציה כזאת). חלילה לנו! אילו בניגודי אינטרסים עסקינן, היתה השאלה הנשאלת: מדוע חיילי ההסדר משרתים פחות חדשים מאחרים – נותרת ללא מענה. ההסדר מוצדק משום שהוא מצוי כולו – הן בתלמוד התורה שבו והן בשירות הצבאי שבו – בתחום הערכים, ולא בתחום האינטרסים. עלינו לשנן לעצמנו השכם והערב, שאין אנו נמצאים בישיבת ה'הסדר' לא בשביל לרכוש מקצוע, ולא בשביל "ההשכלה הכללית", ולא בשביל לעשות את השירות הצבאי "עם החברה", אלא בשביל לעלות במעלות התורה ולבנות את עם ישראל, "בעד עמנו ובעד ערי אֵלֵהינו". מי יתן והיו כל צעירי עם ה' בני ישיבה המסורים למולדתם, והנטל הצבאי היה מתחלק בשווה בין כולם. במצבנו כיום – שליחותם של בני ישיבות ה'הסדר' היא שליחות לאומית מיוחדת במינה, דחופה, בעלת חשיבות עליונה, וגם קשה מאין כמוה.

תלמידי ה'הסדר' חייבים לחיות בתודעת שליחות. אנו, המחנכים, מאמינים בכוחם להגשימה.

23. מועד קטן טז ע"ב.